

דנציג

(Danzig; פולנית: גדנסק, Gdansk). עיר לחופי הים הבלטי, שבין שתי מלחמות העולם היתה בעלת מעמד מדיני מיוחד (להלן). דנ' ידועה מסוף המאה העשירית, ומאות שנים היתה, לסירוגין, בשלטון פולנים וגרמנים, שטענו לריבונות עליה.

חוזה ורסי ניתק את דנ' מגרמניה, ונתן לה מעמד של 'עיר חופשית' בחסות חבר-הלאומים: העיר, שאליה צורף שטח של כ- 1,900 קמ"ר, נחשבה לעצמאית, בשלטון סנאט משלה, אך נכללה בתחום המכס של פולין, שגם ייצגה אותה מבחינה דיפלומטית, ושהיה לה זכות שימוש בנמל דנ'. הרוב המכריע של התושבים היו גרמנים שרצו להיות חלק מגרמניה, וכול ימי קיומה של העיר החופשית היו רצופים חיכוכים עם פולין, ואלה תרמו להחרפת היחסים בין גרמניה לפולין. בסופו של דבר היתה תביעתה של גרמניה לסיפוח דנ' וה'פרוזדור הפולני' העילה שהציתה את מלחמת-העולם השנייה. יהודים סחרו בדנ' מן המאה ה-15, ומן המאה ה-16 ישבו בה. בתחילת המאה ה-20 היה מספרם כ-2,500. בין שתי מלחמות-העולם התיישבו יהודים רבים בדנ', שהכניסה אליה, על-פי חוקתה, לא היתה מוגבלת, ומספר היהודים ב'עיר החופשית' הגיע ל-12,000.

בשנות ה-20 שלטה בדנ' קואליציה של מפלגות המרכז והימין, אך בעקבות עליית היטלר לשלטון בגרמניה בינואר 1933 ניצחו הנאצים בבחירות במאי 1933, וזכו ביותר מ-50 אחוז מהקולות. השמרן הנוצרי הרמן ראושנינג היה לראש הסנאט. ראושנינג התנגד, מסיבות מעשיות ואידאולוגיות, לאנטישמיות גזענית (אחד הנושאים שנכללו בספרו 'שיחות עם היטלר', 1939). ואולם, בנובמבר 1934, פוטר ראושנינג בידי ראש המפלגה הנאצית המקומית, הגאולייטר אלברט פורסטר, ותחתיו מונה הנאצי הוותיק ארתור גריזר. כקודמו ראה גריזר עצמו מחוייב לכבד את התחייבויותיה הבין-לאומיות של דנ' ולרסן הזדהות מלאה עם מדיניות גרמניה הנאצית. למרות שכבר בשנות ה-20 קיצץ הסנאט בזכויות היהודים – גירש יהודים זרים, פגע בפעילותם הכלכלית, מנע התאזרחותם, והפלה לרעה את יהודי גרמניה, שלא הותר להם להיות פקידי ממשלה – הבטיח גריזר לשמור על שוויונם האזרחי של היהודים ולבלום תעמולה לחרם עליהם. הבטחות אלה לא קויימו.

ב-1935 פנתה הקהילה היהודית, שנאבקה על זכויותיה, לחבר הלאומים דרך משרדו של הנציב העליון בדנ', האירי שון לסטר, אך מכיוון שכבר נחלשה השפעתו של החבר, לא היתה להם הצלחה מרובה. ואולם, למרות חקיקת חוקי נירנברג בגרמניה ב-1935, לא השתנה באופן מהותי מצב היהודים בדנ', וב-1937 עדיין היה מספרם 12,000 נפש והם החזיקו בעמדות המפתח שלהם בסחר הטרנזיט. הנציב העליון החדש, השווייצי קרל יקוב בורקהרט (1937-1939), ניסה לדחות הפעלת צעדים נגד יהודים כדי להימנע מסיבוכים בין-לאומיים, וטען בפני הממשלה הנאצית כי פעל לטובתה. בספטמבר 1937 אף השיג את הסכמתו של

היטלר לדחות את קבלת חוקי נירנברג בדנ' מסיבות של מדיניות חוץ. למרות זאת היה פוגרום בימים 20-23 באוקטובר 1937, ופגע בעיקר בסוחרים ובחנוונים יהודים. בשבועות שאחרי-כן גבר הטרור והממשלה החישה את תהליך סילוק היהודים מהכלכלה והפקעת נכסיהם. ב- 21 בנובמבר 1938, אחרי 'ליל הבדלח', הונהגו בדנ' חוקי נירנברג במספר שינויים שהוכנסו מפאת סיבות מקומיות.

בינתיים ירד מספר היהודים לכ- 4,000 נפש, בעיקר כתוצאה מהגירה, וגבר האיום על חיי הנשארים. בנסיבות אלו הציעה מועצת הקהילה היהודית להוציא מדנ' את היהודים הנותרים דרך הגירה, או, בהעדר חלופה אחרת, לארגן עלייה בלתי חוקית לארץ-ישראל. בהסכם שהושג ניאות הסנאט לשים קץ לפעולות הטרור ולהקל במתן דרכונים ואשרות בתמורה להכרזה פומבית מצד כול היהודים על נכונותם לצאת את העיר. הכרזה זו ניתנה ב- 17 בדצמבר 1938 בכינוס של הקהילה כולה. בגלל הקשיים שבמימוש התוכנית נותרו בדנ' עם פרוץ המלחמה בספטמבר 1939 1,600 יהודים, רבים מהם קשישים. המועצה המשיכה במאמציה לארגן עלייה בלתי חוקית וקבוצת היהודים האחרונה הפליגה באונייה 'פאטריה' (היא פוצצה בנמל חיפה). בסוף פברואר 1941 הוחל בגירוש שארית היהודים, שמספרם היה 600, לפולין ולטרזינשטט.